

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Oděv vojvodovských Čechů

Radka Maglia

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Oděv vojvodovských Čechů

Radka Maglia

Vedoucí práce:

PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi pomáhali s vypracováním této bakalářské práce, zejména pak panu **PhDr. Markovi Jakoubkovi, Ph.D.**, za přínosné poznatky, podnětné připomínky, obohacující spolupráci, vstřícný přístup při odborném vedení práce a poskytnutí kontaktů na vojvodovské Čechy. Dále bych ráda poděkovala manželům **Anně a Antonínu Svobodovým** za milé přijetí, informace, věnovaný čas a za propůjčené fotografie, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. V neposlední řadě děkuji svojí rodině za podporu a trpělivost.

Radka Maglia

Obsah

1 ÚVOD	1
1.1 Cíl a metodika práce	1
2 PŮVOD VOJVODOVSKÝCH ČECHŮ	2
3 ODĚV VOJVODOVSKÝCH ČECHŮ	6
3.1 Oděv ženský	8
3.1.1 Spodní oblek.....	9
3.1.2 Svrchní oděv.....	11
3.1.3 Pokrývka a úprava hlavy	19
3.1.4 Účes	20
3.1.5 Obuv a doplňky.....	21
3.2 Oděv mužský	23
3.2.1 Skladba oblečení	23
3.2.2 Spodní prádlo	25
3.2.3 Úprava a pokrývka hlavy	25
3.2.4 Obuv	26
3.3 Oděv dětský	27
3.4 Oblečení na spaní	31
3.5 Prostředky chránící před nepříznivým počasím	32
3.6 Šperky, zdobné prvky oblečení u mladší a starší generace ..	32
3.7 Úprava oblečení a jeho získávání	33

3.8 Oblečení pro zvláštní příležitost.....	35
3.8.1 Námluvy.....	35
3.8.2 Svatba	35
3.8.3 Pohřební oděv	38
3.9 Látky.....	39
3.10 Bytové doplňky	42
4 ZÁVĚR	43
5 RESUMÉ.....	43
6 SEZNAM OBRÁZKŮ	45
7 POUŽITÉ ZDROJE	47
8 SEZNAM PŘÍLOH	49

1 ÚVOD

Tématem této práce je zmapování odívání Čechů žijících ve Vojvodovu, obci v severozápadním Bulharsku, od jejího založení až do roku 1950, kdy probíhala poslední řízená vlna reemigrace do Československa.

V první kapitole se zmíním o původu těchto Čechů v Bulharsku, jejich postavení a hospodářském začlenění. V hlavní části bakalářské práce popíši jak sváteční, tak všední oděv, jejich součásti a charakteristické doplňky. Jednotlivé kapitoly práce budou členěny na ženský oděv včetně úpravy hlavy, nošené obuvi a šperků, mužský oděv včetně účesu vlasů, úpravy vousů, nošené obuvi a dětský oděv. Uvedu, jaké oblečení, resp. z jakého materiálu se oblečení nosilo v letních a zimních měsících. Popíši bytový textil a uskladnění oděvů. Přehled jednotlivých prvků oblečení doplním fotografiemi - jednak dobovými, jednak fotografiemi pořízenými za účelem této práce. V příloze této práce bude uveden slovníček domácích názvů jednotlivých kusů oblečení.

1.1 Cíl a metodika práce

Cílem práce je zdokumentovat oděvy nošené vojvodovskými Čechy, a to takříkajíc jejich vlastníma očima, budu tedy usilovat o popis oděvu vojvodovských Čechů především v *emické* perspektivě. Popíši typické prvky dobového oblečení, které doplním příležitostmi jejich užití a fotografiemi oděvů.

Informace o odívání jsem získala rozhovory s vojvodovskými reemigranty – Annou Svobodovou, Annou Hrůzovou a manželi Sofií a Štěpánem Hrůzovými. Pro získání informací jsem zvolila formu polostrukturovaného rozhovoru. Další údaje jsem čerpala z literatury, především ze vzpomínkových pamětí vojvodovských reemigrantů (Barbora Čížková, Amálie Hrůzová, Ester Karbulová, Kateřina Králiková,

Alois Filip, Petr Klepáček, Tomáš Hrůza, Miroslav Štrbka, Josef Kopřiva, Marjána Aleksieva Genova - rozená Hrůzová, Anka Vasileva Stančeva - rozená Dvorská, Christina Ivanova Nedkova - rozená Kopřivová). Cenné informace o vojvodovských Čechách, které jsem v práci také využila, zachytil ve své kronice Bulhar, Neco Petkov Neco, který se do Vojvodova přistěhoval v roce 1928 a o soužití s Čechy sepsal paměti¹. Literárních pramenů zaměřujících se na oblast Vojvodova, respektive věnujících se odívání v této části Bulharska, je však relativně málo. Svou práci jsem doplňovala i o informace získané z internetových zdrojů.

2 PŮVOD VOJVODOVSKÝCH ČECHŮ

Významné osidlování Bulharska Čechy probíhalo v několika vlnách po osamostatnění Bulharska od Osmanské říše roku 1878 a po přijetí zákona o osidlování neobydlené půdy roku 1880. *"Úkol Čechov bol pomôcť na budovaní nového bulharského štátu kultúrne, k čomu boli vládou pozvaní,.."*² Vojvodovo samotné bylo založeno Čechy, původně usazenými v rumunské Svaté Heleně. Pro neshody především náboženské se část radikálních evangelíků, přívrženců Svobodné reformované církve, vydala osídlit pozemky nabídnuté bulharskou vládou. Prvním přiděleným místem byly pozemky na Plevensku, kam roku 1897 odešlo 20 až 25 rodin.³ *"Okolné dediny postavily sa však proti tomu, aby sa suvat Krivá Bara pridelil Čechom a tak prečkali na tomto prvom mieste práve len jedno leto. Oznámené im bolo, aby sa presťahovali na nové pustatiny Sasek, západne od rieky Isker."*⁴ Na území Saseku se roku 1898 přistěhovalo dalších cca 30 českých rodin ze Svaté Heleny a 18 slovenských rodin

¹ NECOV, Neco Petkov. Dějiny Vojvodova. In Jakoubek, Marek - Nešpor, Zdeněk - Hirt, Tomáš (eds.): *Dějiny Vojvodova: vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje, 2006.

² MICHALKO, Ján. *Naší v Bulharsku*. Pädesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov. Myjava: Knihlačiareň Daniela Panického, 1936. S. 13.

³ Údaje o počtu rodin nejsou přesně známa - v různých pramenech jsou uváděny různá data, proto zde uvádím nejpravděpodobnější rozmezí.

⁴ MICHALKO, Ján. *Naší v Bulharsku*. Pädesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov. Myjava: Knihlačiareň Daniela Panického, 1936. S. 55.

z Mrtvice (tito získali půdu po 18 českých rodinách, které se pro nepokoje s bulharskými sousedy navrátili zpět do Svaté Heleny). Pro neustálé neshody s okolními obcemi Češi a Slováci Sasek opouštějí a spolu s banátskými osadníky z obce Ivanovej roku 1900 zakládají mezi vesnicemi Krušovica a Bukjovci, na místě zvaném Gladno pole, obec nazvanou Vojvodovo.

Motivací Čechů přestěhovat se do nově osvobozeného Bulharska nebyla pouze možnost získání úrodnější zemědělské půdy, které se na Svaté Heleně pro nové generace nedostávalo, ale jak již bylo uvedeno výše - především seberealizace náboženská, která ovlivňovala styl života, hospodaření a také oblečení, respektive oděvních doplňků. Vojvodovští evangelíci praktikovali asketičtější způsob života než ostatní věřící. Považovali za důležitou střídmost, která byla zjevná absencí v pití alkoholu a absencí kouření. Pokud toto někdo praktikoval, pak v soukromí. Petr Klepáček, vojvodovský rodák vzpomíná: *„Poprvé v životě jsem se setkával za bílého dne na ulici s opilým člověkem až v Dunajovicích. Ne že by na Vojvodově neznali alkohol, ale pilo se s velkou opatrností. Pokud to někdo přeci s pitím přehnal, tak bylo nemyslitelné se ukázat na veřejnosti. To ho vždycky kamarádi nebo někdo z příbuzných někam uklidili, uložili, aby se z toho vyspal. I to se stávalo málokdy. Dost Vojvodovčanů nepilo alkohol vůbec... S kouřením ve Vojvodově to bylo podobné - kouřilo se tajně.”*⁵ Typické pro vojvodovské Čechy bylo také to, že nepořádali taneční zábavy ani vesnické jarmarky. Příznačná pro tyto obyvatele Vojvodova byla též vzájemná pomoc - ať už během *nošení do kouta*⁶, sklizně, stavbě domu či úmrtí hospodářských zvířat. Důvody této soudržnosti vycházejí opět ze společné víry⁷. Podle pamětníků

⁵ KLEPÁČEK, Petr. Vzpomínání a vyprávění o Vojvodovu. In JAKOUBEK, Marek: *Vojvodovo: kus česko - bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. 1. vyd. Brno: CDK, 2011. S. 193.

⁶ Zvyk, při kterém vojvodovské ženy po 14 dnů po porodu nosily rodiče stravu. Ženy se v této péči každý den střídaly a braly tuto službu za sváteční příležitost - ustrojily se do svátečních šatů a také jídlo nazdobily do naškrobených, krajkou olemovaných *koutnic*.

⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. - HORNOFOVÁ, Martina - JAKOUBEK, Marek. 2001. „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část čtvrtá: *Religiozita reemigrantů. Závěry.*“ Lidé města 8/2002: 85-104. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/articles/cz/23/473/-Cesti-nekatolici-v-rumunskem-Banatu-a-v->

(s nimiž vedl rozhovory Vladimír Penčev⁸ – např. Josef Kopřiva⁹, Marjána Genova¹⁰, Anka Vasileva Stančeva¹¹) náboženské rozdělení na darbisty a metodisty mezi vojvodovskými Čechy bylo zřetelné pouze v náboženské rovině – resp. každá skupina měla svůj kostel¹², vlastní kázání (darbisté neměli kněze/kazatele, kázání vedli jednotliví věřící bratři-laici), existovaly rozdíly v náboženských praktikách (např. křest – u darbistů se křtílo až v dospělosti, u metodistů po narození). V jiné než náboženské oblasti se rozdělení víry neprojevovalo – tedy ani v oblečení.

Složení obyvatelstva se neustále proměňovalo - postupně z Vojvodova odešly rodiny Srbů i banátských Bulharů, na konci první světové války přibylo přistěhovalců z bulharského vnitrozemí, kolem roku 1921 přichází několik ruských emigrantů. Počet Čechů ve Vojvodovu, kteří tvořili většinou kompaktní skupinu (byla praktikována sňatková endogamie) i přes několik migračních vln¹³ až do jejich reemigrace v letech 1949-1950 rostl. Češi si v Bulharsku udrželi díky jazyku, školství a skrze své evangelické náboženství, sdílené hodnoty, svoji etnickou identitu. Vladimír Penčev zdůrazňuje především roli náboženství, díky kterému nedošlo k úplné asimilaci, a označuje vojvodovské společenství za *etnokonfesní*.

Z literárních pramenů a vzpomínek pamětníků lze usuzovat na dobré vzájemné vztahy mezi většinou českou komunitou

Bulharsku.-Cast-ctvrta-Religiozita-reemigrantu.-Zavery.-Lide-mesta-Revue-pro-etnologii-antropologii-a-etologii-komunikace-c.-8-2002-s.-85-104.-s-M.-Hornofovou-a-M.-Jakoubkem-.html. [citováno 2012-03-02].

⁸ Folklorni materiali ot s. Vojvodovo, Vračanski okrąg. Zapsal V. Penčev; 1984, In: Archiv na Nacionalnija centar za nematerialno kulturno nasledstvo pri Instituta za etnologija i folkloristika s Etnografski muzej BAN; sign. AIF No. 195, 212 stran.

⁹ Naroděn 1916 ve Vojvodovu, Vračanský kraj, vzdělání – 2 třídy, zaměstnání – zemědělec.

¹⁰ Marjána Aleksieva Genova, roz. Hružová, narozená 1936 ve Vojvodovu; vzdělání – 7 tříd, zaměstnání – dojička.

¹¹ Anka Vasileva Stančeva, roz. Dvorská, narozená 1926 v obci Vojvodovo, vzdělání – 7. tříd, zaměstnání – zemědělství.

¹² Rozkol vojvodovského evangelického sboru se projevil i ve výstavbě vlastních kostelů. Metodisty vystavěný se začal nazývat jako „dolní kostel“, nově zbudovaný darbistický jako „horní kostel“.

¹³ 1.vlna migrace se uskutečnila počátkem 20. let 20. století a byla směřovaná zpět do Československa (cca 40 lidí), 2. vlna migrace proběhla koncem 30. let pro nedostatek vojvodovské půdy, kdy cca 80 lidí přesídlilo do Argentiny. Roku 1935 opouští Vojvodovo dalších 15 rodin, jejich novým domovem se stává obec Belinci.

a ostatními vojvodovskými národnostmi (zdokumentováno je pouze několik výjimek souvisejících s nelibostí vojvodovských Čechů k zábavám¹⁴). Češi byli vnímáni jako pořádkumilovní a pracovití lidé, což dokládá Neco Petkov Necov, Bulhar, který s Čechy ve vesnici od roku 1928 žil a sepsal o jejich soužití kroniku Dějiny Vojvodova, ve které mj. zaznamenal pochvalu ministra zemědělství, který Vojvodovo, jeho správu a hospodaření, označil po své návštěvě za vzorovou vesnici hodnou následování. Češi dbali i na úpravu, vzhled a čistotu svých domů, dvorů a ulic. Každý týden v sobotu se zametalo, před vánočními a velikonočními svátky bílilo (uvnitř i vně domu), natíraly se okna a okenice.

Hlavní zdroj obživy pro vojvodovské Čechy představovalo zemědělství.

Po druhé světové válce se snažila československá vláda dosídlit opuštěné pohraničí po odsunutých Němcích. *"Na základě výzvy čs. vlády ze dne 31. 7. 1945 začala být organizována také bulharská reemigrace zpět do vlasti. Už 1. srpna 1945 poslal Národní dům ve Vojvodově dopis předsedovi vlády Zdeňku Fierlingerovi o přání Čechů vrátit se do vlasti. Od jara 1946 usilovalo ministerstvo zemědělství o vytvoření podmínek pro návrat."*¹⁵ Nabídku reemigrace využilo 129 československých rodin (ve Vojvodovu zůstala pouze jedna česká a pět smíšených česko-bulharských rodin), které se ve třech transportech přesunuly v letech 1949 a 1950 zpět do Československa. Zde od svého tradičního odívání postupně vojvodovští Češi upustili.

¹⁴ NECOV, Neco Petkov. Dějiny Vojvodova. In Jakoubek, Marek - Nešpor, Zdeněk - Hirt, Tomáš (eds.), Neco Petkov Necov: *Dějiny Vojvodova: vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje: MK TISK, 2006. S. 76.

¹⁵ VACULÍK, Jaroslav: *Reemigrace bulharských Čechů a Slováků na jižní Moravu v letech 1949 - 1950*. Dostupné z: http://www.vojvodovo.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=77:reemigrace-bulharskych-cechu-a-slovaku&catid=63:reemigrace&Itemid=526 [citováno 2012-03-03].

3 ODĚV VOJVODOVSKÝCH ČECHŮ

Češi se odíváním od svých sousedů lišili. Rozdíl spočíval ve střihu šatů, skladbě jednotlivých dílů oděvu, zdobnosti a také čistotě a údržbě šatů, které se vojvodovští Češi hodně věnovali. Oděv vojvodovských Čechů byl rozpoznatelný skrze určité charakteristické rysy, které se v následujících podkapitolách pokusím popsat. Zaměřím se na vývoj oblékání, rozliším oděv pro sváteční a všední příležitost, popíši odlišnosti pro oděv určený pro mladší a starší generaci, lidi chudší a movitější a jak se odívání měnilo během ročních období.

Vývoj odívání podle vzpomínek pamětníků neprošel žádnými velkými změnami za dobu zhruba padesáti let, co Češi obývali Vojvodovo, neboť komunita Čechů velmi lpěla na tradici. Z tohoto důvodu a šetrnosti českých Vojvodovčanů oblékání výrazně neovlivňovaly ani módní trendy. Výjimku představuje *broderie*, bulharský typ halenky, kterou zámožnější ženy obohacovaly svůj šatník. To by totiž mohlo být bráno jako rozmařilost a zbytečné utrácení - právě šetrivost a pracovitost (ženy samy zkrášlovaly jednotlivé kusy oblečení výšivkami apod.) byla typická pro jejich evangelické vyznání. Jediné, co se měnilo, byl materiál na výrobu šatů - podle momentální dostupnosti a ceny. *"Rozmach v oblékání a kvalitě látek nastal až po druhé světové válce, kdy většina děvčat sloužících ve větších městech přinášela s sebou i nový způsob oblékání a obouvání."*¹⁶

Struktura oblékání, respektive vrstvy oblečení byly stejné jak pro všední, tak pro sváteční příležitost. Rozdíl byl pouze ve zdobnosti toho kterého prvku a v materiálu, ze kterého byl vyroben (pokud byl pro ten který díl oblečení typický určitý materiál, bude to u něj zaznamenáno, viz níže). Sváteční barvou žen byla barva bílá, muži se odívali do černých obleků. Sváteční příležitosti opět souvisely se zbožností vojvodovských Čechů - nepořádali taneční zábavy, a tak hlavní pravidelnou příležitostí, kdy si brali sváteční oblečení, byla neděle, během

¹⁶ Sepsané vzpomínky Miroslava Štrbky, duben 2011.

které se uskutečňovaly dopolední a odpolední návštěvy kostela. Ve svátečních šatech se uskutečňovala i procházka na vlakové nádraží. Zde děti, svobodní a mladší lidé sborově zpívali náboženské písně pro cestující, kteří zde měli krátkou zastávku. Další příležitosti pro oblečení svátečních šatů nastávaly po skončení určitých prací na poli či v domácnosti, například slavnost *vobžíněk* - den díkůvzdání za žatvu - či pracovní slavnost *dobírka*. Další obřadní praktiky - a tedy i možnost nošení parádních šatů - souvisely s narozením, svatbou, smrtí a s církevními svátky. *"Kostel je kromě nedělí navštěvován ještě dvakrát týdně ve večerních hodinách, avšak evangelíci neslaví tolik svátků jako pravoslavní nebo katolíci. Pro ně jsou svátkem neděle, 3 dny o Vánocích, 3 dny o Velikonocích, jeden den o Svatodušních svátcích a jeden den na Nový rok. V těchto dnech nepracovali, dokonce ani nepekli chléb, nedomlouvali si žádné práce a o ničem nesmlouvali. Když měl někdo z nich přijmout ve státek peníze, tak si je nevzal, protože to pokládali za hřích. O Vánocích měly bohoslužby slavnostnější ráz.... Když šli Čechoslováci do kostela, bylo zvykem oblékat si nejlepší šaty a boty. Dokonce měli pro tento účel určený zvláštní oděv."*¹⁷ Tomuto svátečnímu obleku do kostela se říkalo "nedělní šaty".

Mezi vojvodovskými Čechy nebyla chudina, která by neměla na živobytí a ošacení. Na druhou stranu by se dalo mezi nimi najít několik výjimek, a sice rodin bohatších, které se živily obchodem. *"Tady nebylo chudých, kteří by žili v nouzi, ani hodně bohatých, s výjimkou jedné rodiny, která mamonila. Všichni ostatní svědomitě pracovali a navzájem si pomáhali. Takový neobvyklý pořádek, který sjednocoval mladé i starší, proč si v nouzi všichni pomáhali, půjčovali si nádobí, domácí náčiní a mnohé další? Proč se neženili s druhými národnostmi, ale jen s Čechy? ... A vždy byli velmi dobře oblečení a upraveni a děvčata jako motýlci*

¹⁷ NECOV, Neco Petkov. Dějiny Vojvodova. In Jakoubek, Marek - Nešpor, Zdeněk - Hirt, Tomáš (eds.): *Dějiny Vojvodova: vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje, 2006. S. 46 - 47.

*s naškrobenými sukněmi a znamenitě nažehlenými šátky a blůzkami.*¹⁸ Rozdíl v oblečení mezi chudšími a bohatšími se neprojevil ve skladbě jednotlivých nošených součástí oblečení, ale v materiálu, ze kterého bylo oblečení zhotoveno, a popřípadě množství vlastněných kusů.

Většina svobodných dívek, výjimku představovaly dívky z movitějších rodin, odcházela po ukončení školní docházky¹⁹ do služby, nejčastěji do Sofie. Z této služby si, krom zkušenosti osamostatnění, přinášely výbavu v podobě oblečení a věcí do své budoucí domácnosti. *„Výbavu jsme si chystaly – kupovaly jsme si závěsy, polštáře, skříňe, péřové polštáře s krajkami, joj to byla krása.*“²⁰ Sloužilo se od zimy do jara, tedy v době, kdy neprobíhaly hlavní zemědělské práce.

Pánskému obleku se ve Vojvodovu říkalo "šaty" a dámským šatům (respektive halence se sukní) "kroj". Oblečení se dědilo, děti po sourozencích a dospělí po rodičích.

3.1 Oděv ženský

„Ženy byly jako motýli“, takto se vzpomíná v Bulharsku na Češky, vždy upravené, čisté, s naškrobenými a nažehlenými šaty. Skladba ženského oblečení (za ženu se brala děvčata, která napodobovala matčino strojení, již od třetího roku) byla následující:

Na spodní prádlo, tzv. *lajblík* se oblékala halenka²¹, tzv. *hiple*. Na dolní část těla ženy oblékaly nejprve spodničku, na ni (vrchní) sukni. Sukně se ozdobila zástěrou, která se vzadu uvazovala do mašle. Hlavu si ženy po celý rok krášlily šátky. *"To bylo pravidlo. Bez šátku by byla žena*

¹⁸POPOV, Božidar, Vzpomínky na život Čechů, kteří žili ve vsi Vojvodovo, Vračansko, Bulharsko. In Jakoubek, Marek: *Vojvodovo: Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. 1. vyd. Brno: CDK, 2010. S. 269 - 270.

¹⁹Školní docházka byla povinná - za základní vzdělání byla určena hranice čtyř tříd. Dalším stupněm vzdělání byla tříletá měšťanská škola ve vedlejší obci Krušovice. Dívky šly po ukončení školy pracovat do měst jako služebné, chlapci se začali věnovat zemědělským pracím.

²⁰Christina Ivanova Nedkova, roz. Kopřivová, narozena r. 1913 ve Vojvodově, bez vzdělání, pracující v zemědělství. Informace získaná rozhovorem s Vladimírem Penčevem.

²¹ Výraz halenka začali vojvodovští Češi užívat až v Čechách - v Bulharsku používali označení *hiple*, příp. blůza.

považovaná za neupravenou."²² V zimě se nosilo více spodniček najednou, vrchní sukňe byla provedena z teplejšího materiálu, na *hiple* se, jak o všedních tak svátečních dnech, nosily *eleče*, popřípadě *žiletka*. Na práci v hospodářství se oblékala kožešinová vesta, pro sváteční nošení byl určen šat či vlněný šátek. Na hlavu se v zimě oblékaly teplejší, vlněné šátky. V létě chodily ženy ve všední dny bosé, v zimě měly na nohou dvoje až troje *fusekle* (vlněné ponožky), případně vlněné punčochy a obuté měly *opánce* (též opánky) z vepřovice. Ruce byly před zimou chráněny kožešinovými rukavicemi z beránka či rukavicemi pletenými. Jak se ženy strojily v zimě a létě, je znázorněno na obrázku 1 a 2.

Obrázek 1. Ženy v zimním oblečení

Obrázek 2. Ženské letní oblečení

3.1.1 Spodní oblek

Spodní oblečení se šilo jak doma, tak i u zručných a v okolí vyhlášených vojvodovských švadlen.

Spodnička tvořila první, spodní vrstvu, vzadu byla obvykle nabíraná a opatřená praktickými šňůrkami na úpravu pasu. Dolní část spodničky vykukovala z pod sukňe, a proto byla často zdobena, pro všední příležitosti často červeno-černým vyšíváním lemováním, tzv.

²² Z vyprávění Anny Svobodové, říjen 2011.

zoubky - zoubkováním (obrázek 3), pro sváteční příležitosti (obrázek 4) opět zoubkováním či strojově vyšívanou kupovanou krajkou. Převládalo dvojí barevné provedení spodniček. Červená barva pro všední, pracovní den - takové spodničky se označovaly jako *kalička*, podle látky *kaliko*, ze které byly převážně zhotovovány - a bílá barva na sváteční spodničky - tyto bývaly vyráběny z látky *chase*. Spodničky se škrobily a v zimě se jich nosilo více na sobě.

Obrázek 3. Spodnička pro všední dny

Obrázek 4. Spodnička pro sváteční dny

Lajblík je označení spodního prádla pro svobodné a mladší ženy, obepínající ňadra a zároveň mající krátké rukávy, ukončené stříhem "dokulata" podle lokte. *Lajblík* se vpředu zapínal na knoflíky, často byl přední a zadní díl zdoben výšivkou (viz obrázky 5 - 7). Další ozdobou byly sámký (ozdobné prošité záhyby na látce), vytvořené jak na přední, tak zádové části. *Lajblík* se obvykle vyráběl z látky *chase*. Zimní *lajblíky*, používané příležitostně i ženami staršími, se zhotovovaly z *flanelu*. "A ty *lajblíky* byly vyšívány vzadu a ono to bylo když vzadu jsme měly zástěru, ty mašle byly naškrobený a ono to vypadalo hezky vzadu, jak motýlek a všechno, bylo to moc pěkný. *Lajblík* byl bílej a zapínal se vepředu a vzadu. Ten většinou všechny měly vyšívány. Mohly bejt i nevyšívány, kdo chtěl, ale to jsme nosily jako spíš v všední den, ne v neděli. Ale v neděli, když jsme se ustrojily, tak muselo to bejt vyšívány."²³

²³Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

Obrázek 5. *Lajblík* - přední dílObrázek 6. *Lajblík* - zadní díl

Spodní košile. Starší ženy neoblékaly jako spodní prádlo *lajblík*, ale nosily spodní košile (obrázek 8). Toto spodní prádlo, vyráběné z plátna a nošené přes celý rok, mělo kulatý výstřih a pod průmky se rozšiřovalo do střihu do "A". Košile byla jen o něco kratší než sukně.

Obrázek 7. *Lajblík* - detail výšivky

Obrázek 8. Spodní košile

3.1.2 Svrchní oděv

Hiple neboli vrchní halenka s typickými nabíranými rukávy. Přední i zadní díl se zdobil sámkou (často u krku a na zádech), nabíráním a na rukávech prýmky (našívání proužky látky). V zimě se *hiple* vsunovalo do sukně, aby bylo ženám tepleji (pro zimní halenku se používal i název blůza - obrázek 9), v létě jej ženy nechávaly splývat na sukni (obrázek 10). Taková halenka byla na zádové části zakončena kanýrem (nabíraný pruh látky sloužící jako ozdoba šatů) se střihem do špičky (znázorněno na obrázku 16). Letní varianta byla velmi vzdušná, z lehkých látek. Pro hodně sváteční příležitost - např. námluvy či svatbu - se používaly okrasné knoflíky, halenka se zvýrazňovala orámováním

knoflíků či stojáčkem (obrázek 11). Mezi časté materiály na výrobu svátečních halenek patřila látka *poplin*, *žoržet*, *kašmír*, *steklina batista*. *Hiple* na všední den bylo vyráběno z méně zdobné látky (obrázek 12) - většinou z látky *oxford*.

Obrázek 9. *Hiple* zimní (blůza), sváteční

Obrázek 10. *Hiple* letní, sváteční

Obrázek 11. *Hiple* sváteční - stojáček

Obrázek 12. *Hiple* na běžné nošení

Vrchní sukně - oblékala se na spodničku. Sukně nebyla šita na určitou míru pasu - vzadu zůstávala mezera do tvaru "V". Zapínání sukně se řešilo spínacím špendlíkem, tzv. *sekretnou*. Délka sukní byla obvykle do půli lýtek, střih sukně do tvaru "A", vzadu byly sukně řaseny nabíráním. Sváteční sukně byly vyráběny z dražších materiálů, například ze *satynu*, z *panamy*, *mušelínu* a jejich spodní okraj byl často ozdoben krajkou, sámkou nebo prýmky (obrázek 13 - 15). Sukně na běžné nošení (obrázek 16) potom z plátna - modrotisku, z látky *chase*, případně

z *kanavy*. Sukně zimní byly zhotovovány z *flanelu*, z *barchetu*. Sukně se šily doma.

Obrázek 13. Sváteční sukně 1

Obrázek 14. Sváteční sukně 2

Obrázek 15. Sukně zkrášlena prýmky

Obrázek 16. Sukně na všední dny

Hiple a sukně byly obvykle zhotovovány jak pro sváteční, tak pro všední nošení ze stejné látky (obrázek 17 - 18). V zimních měsících byly oblíbené teplejší látky, jako jsou *barchet*, *kašmír* a vlněné látky.

Obrázek 17. Sváteční *hiple*

Obrázek 18. Sváteční sukně 3

Zástěra - byla uvazována vzadu mašlí (obrázek 19). Zástěry byly součástí obleku - a to jak na pole, tak i do kostela. Pouze na námluvy a svatbu se zástěry nenosily. Výrazným zdobným prvkem zástěr byla vždy mašle, která se pro větší efekt "nadýchanosti" škrobila. V Bulharsku takové mašle nebyly běžné, což dokládá i zážitek popisovaný Sofií Hružovou: „*Car Boris tenkrát byl a caristka Johana. ... Noviny psaly, že car Boris bude v kostele ve Svatej Sofii, tak jsme s kamarádkou šly, abysme ho viděly. A když skončila mše, tak on si stoup ke dveřím a my jsme byly první a jako prvním nám gratuloval a nověj rok přál. Tak jsme ho znaly taky dobře. A von si stoup, když přišel rovnou za nás dvě, tam dozadu a my jsme měly ty mašle a on nám je ohmatával, jak jsou škrobený, my se nemohly pohnout!*“

Obrázek 19. Uvázání zástěry mašlí

Obrázek 20. Sváteční zástěra

Obrázek 21. Pracovní zástěra

Sváteční zástěry (obrázek 20) bývaly zdobeny na okraji háčkovánými či pletenými krajkami (obrázek 22 - 23), výšivkami (obrázek 24), zakončovány mohly být ažurkou²⁴ (obrázek 25). Všednější zástěry mohly být zkrášleny zoubkovaním nebo kanýry. Zástěry se vyšívaly - ty, které měly výšivku obzvlášť bohatou, se zhotovovaly bez kanýru (aby neubíral pozornost výšivce). Vyšíváno se ručně až do roku 1925, kdy tuto

²⁴ Ažurka, neboli dírkovaná výšivka.

práci částečně přebíral šicí stroj. Motivy výšivek jsou české a byly předávány z generace na generaci. Látka k výrobě zástěr se lišila podle užití - sváteční zástěry byly vyráběny z látky *koprina*, *organtýn* či *steklena batista* (obrázek 26). Obyčejné zástěry se zhotovovaly z plátna (obrázek 21). Bylo zvykem do kostela nosit sváteční bílou zástěru. Starší ženy však používaly o svátečních a také smutečních příležitostech zástěry tmavých barev (obrázek 27). Zástěry se kupovaly.

Obrázek 22. Zástěra - pletená krajka

Obrázek 23. Zástěra - háčkováná krajka

Obrázek 24. Sváteční zástěra s výšivkou

Obrázek 25. Sváteční zástěra - ažurka

Obrázek 26. Sváteční zástěra - *steklena batista*

Obrázek 27. Zástěra starších žen

Skleněný šaty, takto se nazývalo sváteční letní ustrojení z materiálu *steklena batista*. Z tohoto průsvitného materiálu, nejčastěji jednobarevného či potištěného drobným vzorem, bylo ušito *hiple*, sukně i zástěra. Skrze *hiple* prosvítal výšivkami nazdobený *lajblík*. Zástěra s kanýrem byla obvykle ještě vyšívaná. Průhlednost látky *steklena batista* dala název tomuto typu oblečení.

Šat je svrchní vrstva oblečení využívaná v zimě (obrázek 28). *"Na halenku měly jsme šat, to bylo vlněný a bylo to teplounký. To jsme nosily v zimě, když byly mrazy a byla zima v Bulharsku, tam byla pravá zima. Ted' tam už nejni, nám psala naše známá. Už nejsou ty zimy, co bejvaly za našeho mládí."*²⁵ Šat byl vyroben z vlněné látky, silný jako deka, kupoval se. Byl čtvercového tvaru, nosil se přeložený do trojúhelníku na ramenou, zkřížený na prsou a jeho konce se přidržovaly v ruce nebo pod paží. Na konci byl pokaždé zakončen třásněmi. Vlněné látky na zhotovení vlnáků byly tmavých barev, někdy kostkované. "Zavodívaly" se do nich děti, tj. vzaly se do náručí a přes ně se látka ovinula. Šat vlastnila každá žena obvykle pouze jeden. V Čechách se tomuto oděvnímu prvku říká "vlnák", ale podle pamětníků se toto označení ve Vojvodovu nepoužívalo.

Obrázek 28. Šat

Obrázek 29. Vlněný šátek - čtvercový střih

Vlněný šátek - představoval vrchní vrstvu oděvu. Háčkoval se doma z různě barevných vln. Mladší ženy a dívky je nosily v pestřejším barevném provedení (obrázek 30) nebo bílé, starší ženy upřednostňovaly

²⁵ Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

barvy tmavší nebo černé (obrázek 31). Používala se domácí vlna, doma barvená nebo se kupovala jemnější vlna anglická, tzv. *vlnišor*. Ozdobným prvkem vlněných šátků byly naháčkované bulky, tzv. *pecičky* (obrázek 32). Střih byl čtvercový (obrázek 29), na ramenou se překládal do trojúhelníku, konce se zkřížily na prsou a zastrkovaly se na bocích do sukně (zasunování šátku do sukně představuje rozdíl oproti oblékání šatu - ten byl ze silnější látky, proto se do sukně nevsunoval). Každá žena vlastnila několik vlněných šátků, podle majetku a marnivosti.

Obrázek 30. Vlněný šátek - mladší ženy

Obrázek 31. Vlněný šátek - starší ženy

Obrázek 32. Vlněný šátek - *pecičky*

Obrázek 33. *Eleče*

Eleče jsou pletené nebo háčkované vesty bez rukávů, s výstřihem do "V" se zapínáním na knoflíky (obrázek 33). *Eleče* byly doma vyráběné.

Nosily se v zimě nebo v chladnějším počasí. Samozřejmě bylo mít jiné *eleče* na sváteční příležitosti a jiné na všední dny.

Žiletka představuje propínací svetr pro ženy do půl pasu (obrázek 34). Zapínal se uprostřed předního dílu knoflíky. *Žiletky*, jak vzpomíná Sofie Hružová, se jak pletly doma, tak se kupovaly: "*Měly jsme svetry pěkný, to bylo vlny dost. Pěkně při těle s knoflíky. Tenkrát já jsem byla mladá, tak jsem měla pěkněj při těle. Pletený, ale na stroji, to se prodávalo. My jsme si i doma pletly. Tátovi jsem mýmu pletla polover. To byla dobrá doba, i když to bylo za války. Já jsem byla mladá, byla válka, ale my jsme to nějak nepocítili. měli jsme všechno.*"

Obrázek 34. *Žiletka*

Kožešinové vesty se nosily v zimě ve všední den, na práci v hospodářství. Střihem byly vypasované do pasu.

Broderie byla bulharský typ halenky, považován za sváteční, luxusní kus oblečení (obrázek 35 - 36). Nebyl tedy častým prvkem, a pokud jej některá česká Vojvodovčanka vlastnila, oblékala jej na sváteční příležitost. *Broderie* byla zhotovována z čistého hedvábí, které zdobila výšivka.

Obrázek 35. *Broderie*

Obrázek 36. *Broderie* - detail výšivky

3.1.3 Pokrývka a úprava hlavy

Šátek - byl nepostradatelným doplňkem oděvu, nosil se při každé příležitosti a za každého počasí - pouze výrobní materiál se lišil. V létě byly oblíbené šátky z lehkých vzdušných materiálů, na podzim pletené šátky, přes zimu teplejší, většinou z vlny moher (na krajích se pro zdobnost háčkovaly / pletly okrasné volánky, tzv. "zuby"). V zimě starší ženy nosily pod šátek tzv. *babku*, což byl tmavý šátek uvázaný dozadu. *"V létě jsme nosily ty fajnový tenký, to jsme měly z Čech. My jsme měli strýce obchodníka a on to, jsme říkali, šteloval²⁶ z Čech. A já měla asi padesát šátků, ale to byl jeden lepší než druhé. Ještě mám jeden kašmírový tady, krásnej, z mojego mládí. .. To byly kvalitní šátky, to se to i hezky pralo, teď takový nemají. Když si jdu koupit šátek, tak si nemůžu vybrat. Voni nemaj, ale tenkrát to bylo opravdu přepychový. To byla jiná doba, dobrá, to dneska nejní."²⁷*

Sváteční šátky se zhotovovaly z *kašmíru*, často byly lesklé, červené barvy (obrázek 37) , šátky pro všední příležitost z levnějších materiálů (obrázek 38). Šátky se jak kupovaly, tak vytvářely doma (pletené a háčkované), a to v široké škále barev, motiv převládá květinový. Starší ženy preferovaly tmavší odstíny, oblíbená byla kombinace černo-bílá (obrázek 39). Šátky smuteční byly černé barvy (obrázek 40).

Obrázek 37. Sváteční šátek

Obrázek 38. Šátek na všední dny

²⁶ Štelovat = dovážet.

²⁷ Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

Obrázek 39. Šátek - starší ženy

Obrázek 40. Šátek smuteční

Na úpravu uvazování šátků vzpomíná obyvatel Vojvodova Petr Klepáček: „Všechny měly na hlavách uvázané pečlivě uvázané pečlivě vyžehlené šátky s nezbytně pečlivě vymačkanou špičkou vpředu.“²⁸ (obrázek 41).

Obrázek 41. Uvázání šátku "do špičky"

3.1.4 Účes

Pro všechny věkové skupiny žen platilo pravidlo nestříhat se. Pro účes bylo typické, že byl hladký, bez vyčesávání. Nelišil se ve všední ani sváteční den. Děvčata nosila copy nebo si nechávala vlasy rozpuštěné, jakmile se však žena vdala, dlouhé vlasy si smotávala do copu a ten omotala do drdůlku. Malému drdůlku se říkalo *kokíček*, drdolu běžné velikosti *kok*. Vlasy v takovém koku držela vidlice, tzv. *ondrodle*.

²⁸ KLEPÁČEK, Petr. Vzpomínání a vyprávění o Vojvodovu. In JAKOUBEK, Marek: *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. 1. vyd. Brno: CDK, 2011. S. 177. ISBN 978-80-7325-261-8.

3.1.5 Obuv a doplňky

V létě ve všední dny bylo obvyklé chodit na bosu. *"Chodily jsme v létě bosy a nejenom v létě, když bylo teplo. A nejradši jsem tak chodila, palce rozbitý a nevadilo nám to. A nikdy otravu nikdo nedostal. A né že bysme musely, nemusela jsem, protože moji rodiče by mě obuli, ale ráda jsem chodila bosá."*²⁹ Pouze na pole, kde rostly píchavé bodláky, se nosily opánky (obrázek 42): *"Když jsme šly na pastvu, tak to jsme musely nosit opance, tam rostly babiny zuby - to píchalo jak sto čertů."*³⁰

V zimě, popřípadě při zvlášť nepříznivém počasí a na práci na poli se obouvaly doma vyráběné *opánce*, též opánky z vepřové nebo hovězí nevydělané kůže. Kůže se po zabití zvířete natáhla na zem a přitloukla hřebíky, aby se hezky vytáhla. Takto se ponechávala i dva týdny, během kterých pěkně vyschla. Do těchto bot se nosily doma ručně pletené hrubé vlněné ponožky do poloviny lýtek, tzv. *fusekle*, zdobené nahoře barevnými proužky. *"Můj otec nám dělal z kůže, to jsme zabíjeli prasata, tak nám dělal opánky, a to se šněrovalo a bylo to pěkný, a to jsme měli i upletený pěkný fusekle pod tím. My jsme tomu říkali fusekle vlněný, pěkný a jsme si ty opánky dali a černý šňůrky jsme si dali ve všední den, ale ve svátek jsme nosili boty. Pěkný jsem mívala boty. Kupovaný. Ale opánky byly domácí, to nám otec dělal. Ty byly různý. Já jsem měla vysoký, černý, pěkný, jak lodičky, to mělo takovej plnej podpatek. A byly vysoký, pěkný boty. Boty byly tenkrát drahý, no ale měli jsme boty, ale opánky jsme nosili rádi na fusekle, ty se zašněrovaly a ty byly lehounký, v tom jsme běhaly. To bylo jenom jako bota a zepředu to bylo zašněrovaný, omotaný okolo. A ty fusekle jsme si pletly, nahoře to mělo takový štráfky barevný a vypadalo to hezky, tak jak to tenkrát šlo."*³¹

Ve vzpomínkových vyprávěních se často objevuje připomínka promokavosti opánek a následného mrznutí nohou. Vždy však jen jako konstatování faktu, nepřipomínající stěžování si na zažitou nepohodu.

²⁹Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

³⁰Z vyprávění Anny Hružové, říjen 2011.

³¹Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

Pro sváteční příležitosti nosily ženy boty, starší generací nazývané střevíce, někdy také *třevíce* (obrázek 43), mladší lidé o nich hovořili jako o "botách". Bohatší ženy si pořizovaly lakované střevíce, tzv. *láčeny*, pro které bylo typické, že při chůzi vrzaly a tak se ujalo rčení: "*Tomu vržou boty, ten je bohatý.*"³² Sváteční boty se kupovaly. Daly se poříditi různé typy dámských bot - střevíčky i polobotky, mající různý podpatek - od nízkých po plný vysoký klínek.

Obrázek 42. Opánky

Obrázek 43. Střevíce

V domácím prostředí se nosily bačkory. Ty si místní sami vyráběli z látky *kalpazan*, kterou podšívali kůží. Byly to nízké opánky se šněrováním, do kterých se opět nosily pletené vlněné *fusekle*. Pamětníci tyto bačkory hodnotili jako "*moc pěkný a lehounký a slušivý*", rádi je nosili.

Punčochy pro všední den byly vlněné - silnější a pevnější. Lidé si je sami pletli klasickým vzorem hladce - obrace. Na sváteční příležitosti se spíše kupovaly, byly hladké, obvykle béžové barvy. Od roku 1946 byly k dostání nylonové punčocháče, ty se však příliš nepoužívaly. Nosily se také punčochy se širší gumou (ala podvazky), kterým se říkalo *lastik*.

³² Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

3.2 Oděv mužský

3.2.1 Skladba oblečení

Základ mužského odívání představovala košile, sako, kalhoty a podle příležitosti (všední nebo sváteční den) odpovídající pokrývka hlavy. Této skladbě oblečení se říkalo pánské šaty a Bulhaři ji vnímali jako městské oblečení, jak dokládá zápis v Dějinách Vojvodova, kapitole Odívání, od Neco Petkov Necova.

Ve všední letní dny se nosily pracovní kalhoty z plátěné látky *cajk* (podle ní nazývané *cajkový gatě*) a košile zhotovená z látky *chase*. Barevností pánské košile nehýřily, nejčastěji se vyráběly jednobarevné - bílé, případně v dalších světlých odstínech. Ke košilím se nenosily vázanky. Košile na všední den nemusela mít límeček. Doplňkem bylo lehké vzdušné sako, opět z látek *cajk* či *chase*.

Sváteční pánské šaty (tj. kalhoty, sako) se šily z lepších, kvalitních látek - anglické látky *šiviot*, košile z *poplinu*. U pánského svátečního obleku nikdy nechyběla vesta. K pánskému svátečnímu obleku patřilo sako. Svátečním doplňkem, umístovaným do kapsy od saka, byl kapesník z *hedvábí*, orámovaný háčkovanou krajkou - ten si za ozdobu vybírali spíše mladší muži. Další ozdobou byly kapesní hodinky, pokládáné do kapsičky ve vestě s řetízkem zapnutým na knoflíku vesty.

Obleky zimní byly vyráběny z teplejších, vlněných materiálů a pevnějších látek zvaných *šajak*. Na práci v hospodářství se nosívala kožešinová vesta. Kožešinové vesty se šily u kožešníka v Krušovici, kožešinu z ovcí si Vojvodovští museli sami dodat.

Sváteční zimní oblečení se tkalo z pevného sukna z čisté vlněné příze. Často se obarvovalo do tmavě modré barvy. Do kostela se chodilo v černých oblecích. Na košili z *poplinu* muži nosili *polover*, neboli pletenou vestu ke krku, případně s výstřihem do tvaru "V" (obrázek 44, muž uprostřed).

Obrázek 44. *Polover*Obrázek 45. *Šuba*

Vrchní vrstvou byly kabáty různých délek - zde uvádím jejich přehled:

- *Šuba* - kabát pro všední den, tříčtvrtinové délky. Pokud byla šuba ozdobena kožešinovým límcem, nosila se i o svátcích (obrázek 45). Šila se z látky *šajak*.
- *Balton* - sváteční dlouhý zimní kabát, dvouřadový s kožešinovým límcem. Vyráběl se z pevné vlněné látky a býval velmi kvalitně vypracován (obrázek 46).
- *Kožich* - dlouhý kabát používaný při jízdě na voze (a při nepříznivém počasí i v létě během polních prací).
- *Kabanice* - plášť s kapucí z vlněného hrubého sukna. Používala se při jízdě na voze za velmi chladného počasí a při dešti. Nosili ji výhradně muži.

Obrázek 46. *Balton*

Pánské šaty a *baltony* si vojvodovští muži nechávali šít u krejčích v Krušovici nebo Bukjovci (dnes Mizija – viz pozn. 36). Kromě *baltonů*, *šub* a obleků vše šili vojvodovští krejčí a švadleny (košile, všední kalhoty a saka).

3.2.2 Spodní prádlo

Letní spodní prádlo představovaly plátěné podvlíkačky, též *cajkáče*. Vyráběly se doma z plátěných látek. "A v létě nosili chlapy plátěný, to byla taková speciální látka, já nevím už, jak jsme tomu říkali. Už taky zapomínáme. *Cajk, jo, cajkový. Koupila jsem cajkový gatě. A to bylo pěkný. To byla taková hlad'ounká látka, bylo to hezký.*"³³

V zimě nahradily bavlněné teplejší látky ty plátěné. Zimním podvlíkačkám se říkalo *spodky* případně *gatě*, a bylo pro ně typické zakončení - byly opatřené tkaničkami na uvázání pod kotníkem. Pod košile muži oblékali *fanely* - kupované barevné teplé spodní prádlo s rukávy z materiálu *amerikan*.

3.2.3 Úprava a pokrývka hlavy

Většina mužů se holila, našli se ale výjimky s vousy. Vlasy bylo obvyklé mít zastřižené na krátko.

V létě během všedních dnů si muži chránili hlavu před slunkem slamáky či plátěnou kšiltovkou - *kaštetem* (obrázek 47). Sváteční pokrývku hlavy představoval klobouk, zvaný *kalpak* (obrázek 48) - každý muž měl minimálně jeden klobouk. Chlapci začínali nosit klobouky asi od osmnácti let.

³³ Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

Obrázek 47. Kašket

Obrázek 48. Pánský klobouk

V zimě se běžně nosily teplé, z kůže vyrobené *kaškety*, beranice, ušanky, případně vlněné čepice z *barchetu*. O zimních slavnostních příležitostech se nosily sváteční kašmírové čepice. *"Můj otec měl klobouk, ale jen jak se říká pro parádu. Jinak nosil běžně kašket. Kašket jsme tomu říkali. V létě, proti slunko a taky slamáky, to nosil každý, co chtěl. V zimě čepice, taky bejvaly beranice - tam byly ovce, tak to někdo měl beranici, někdo měl takovou čepici, a někdo chodil bez čepice. Můj táta nerad nosil čepice, on měl pěkný vlasy, ale nosilo se všelico. I kašket teplej. Klobouky spíš k obleku, svátečně. Takhle ve všední den, klobouk pěkněj nikdo nevzal."*³⁴ Čepice a kaškety se kupovaly, beranice a ušanky šili kožešníci v Krušovicích.

3.2.4 Obuv

V létě muži, stejně jako ženy, běžně nenosili boty. V zimě či nepříznivém počasí si chránili chodidla opánky z vepřové kůže, doma zhotovenými. Proti zimě je hřály ručně předené vlněné ponožky (*fusekle*) často zdobené na koncích barevnými proužky. *"V době, kdy napadlo více*

³⁴ Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

sněhu a bylo třeba odhazovat sněh jak doma, tak i při výpomoci odklízení sněhu na železnici, se používaly tak zvané navušta, což byly chrániče utkané z ovčí vlny až po kolena.³⁵ Pro sváteční příležitost pánové obouvali kupované polobotky zvané *polovinky* či lakované boty, tzv. střevíce. V době před druhou světovou válkou a během ní platil zákaz zabíjet prasata z důvodů nuceného zásobování německých vojsk potravinami, což mělo dopad i na výrobu bot. Proto se o všedních dnech omezilo používání obuvi, příležitostně se nosily pouze opánky. Na konci války vepřovou kůži nahrazovali Vojvodovští gumou z pneumatik vozů. O nouzi a nedostatku jakýchkoli bot, včetně opánek, během druhé světové války informuje ve svých pamětech Tomeš Hrůza: "*V Buťovci³⁶ i vrahovi³⁷ stršnasila vojska zima bila tuha sněhu malo ledu dost velkej zor³⁸ směli [jsme měli] zavobuj [za obuj]³⁹ nebilo nanohi aňi opánki aňi gumeni⁴⁰ jenom svinski opanki za 50 levu, vidělani bivolski⁴¹ 90 leva...toje noveho vrocce 1941.*"⁴²

3.3 Oděv dětský

Až do tří let se oblečení holčiček a chlapečků, až na spodní prádlo, nerozlišovalo. Poté se začali strojit podobnou skladbou oblečení jako dospělí. Oblečení na děti se šilo doma ze starších bavlněných šatů, cejchů a podobně (výhodou využití starších cejchů byla měkkost látky a její snadnější vyvážení a žehlení). Oblečení a další potřebné věci se dědily po sourozencích. "*Většinou jsme si šili doma. Koupili jsme si látku takovou teplou jednobarevnou a to se šilo na ty děti. Z takovýho teplejšího, věci různý. Na prodej nebylo jako teď. Ani pleny nebyly - abyste šla a koupila. Kdepa! To jsme dělali sami z látek. Většinou*

³⁵ Sepsané vzpomínky Miroslava Štrbky, duben 2011.

³⁶ Buťovce - termín českých obyvatel Vojvodova označující obec Bukjovci (dnešní město Mizija).

³⁷ Rahova - obec *Orjachovo* nacházející se 16 km od Vojvodova na břehu Dunaje.

³⁸ *Zor* - bulharsky *potíž, naléhavá potřeba*.

³⁹ *Obuj* - obuv; nouze o obuv.

⁴⁰ Bulharsky gumové.

⁴¹ Z buvolí kůže.

⁴² HRŮZA, Tomeš. Kniha pamnětni Tomše Hrůzy, žitele Vojvodofského. In Jakoubek, Marek: *Vojvodovo: Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. 1. vyd. Brno: CDK, 2010. S. 234 - 235. ISBN 978-80-7325-230-4.

na moje děti šila panímáma, jeho máma my to šila na děti, to jsme si většinou všechno šili. Tam se moc neprodávalo, chybělo na ty malý děti, to jsme museli doma. Nastrojený byly – kanýrky a krajky okolo. ... A když jsme se přestěhovali do Čech, tak jsme si šili, i po válce, tady taky nebylo nic na děti. Po válce tady nebylo lautr nic. To bylo horší jak v Bulharsku. Vopravdu.⁴³

Novorozené děti se zavinovaly do teplých jednobarevných látek připomínajících krátké košilky (vzadu za krkem se látka svazovala) a kalhotek s plenkou. Kalhotky na plenku byly upletené z vlny nebo bavlny (*pamuku*). Plenky byly ze starých košil, prostěradel nebo peřin - byly to pouze natrhané či nastříhané čtverce, bez zaobroubení. Po vykoupání se miminko jen osušilo a zabalilo do větší látky - pleny, s ručičkami u sebe, aby se zahřálo. Na hlavičce mělo miminko do půl roka neustále čepičku. Ve všední dny plátěnou, zdobenou kanýry nebo krajkou. Sváteční háčkované čepičce se říkalo *karkulka* (obrázek 49). Aby držela hezky na hlavě, nesklouzávala, provlékla se celou čepičkou barevná mašle, která se pod krčkem uvázala na požadovanou velikost.

Obrázek 49. *Karkulka*

Takto se miminko pokládalo do peřinky (obrázek 50), což je obdoba dnešní zavinovačky. Peřinka byla ušita do tvaru čtverce, dva protilehlé cípy se přehnuly přes tělíčko dítěte, spodní díl pod ně a celá peřinka se svázala barevnou stuhou, povijanem. Děti se zavinovaly do peřinky asi do šesti měsíců. Malé dítě neopouštělo matku, doprovázelo ji i na pole - zatímco matka pracovala, dítě se uložilo do *hejčidla* (kolébky) na oje od vozu nebo si jej žena zavodila, tedy zavázala k sobě do šátku. Pakliže v rodině již byly starší děti, péče o miminka padla na ně.

⁴³ Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

Batolata, dívky i chlapci, do tří let nosila šatičky (obrázek 51), na hlavičce *karkulku* a o nedělích a jiných svátečních příležitostech kolem krku ozdobný límec, tzv. *krajzlík* (obrázek 52).

Obrázek 50. Peřinka ovázaná povijanem

Obrázek 51. Batolata v letních šatičkách

Obrázek 52. Šatičky s *krajlíkem*

V době, kdy dítě začalo samo chodit, tedy zhruba kolem jednoho roku, začalo oblékat o všedních dnech tzv. košilku a kšandami opatřené *gatě s ocasem*, což byly kalhoty, které nebyly mezi nožkami sešité. Tento charakteristický zadní rozparek, ze kterého mohl vykukovat cíp košilky, dal název tomuto prvku oděvu. Rozparek měl svůj praktický účel – dítě si „přidřeplo“ a vykonalo potřebu, aniž by si muselo stahovat kalhotky. Jednak to samo neumělo a rodiče nebyli nablízku, anebo měli práci a nemohli se tímto zdržovat. V neděli do kostela a na návštěvy se tyto

kalhotky nenosily, protože to už byly děti s maminkou a ta mohla pomoci s odstrojením.

Spodní prádlo holčičky představovala košilka, kalhotky, tzv. *gatičky* a punčochy. Chlapci nosili v létě trenky, v zimě pak dlouhé spodní kalhoty, tzv. *spodky* opatřené dole šňůrkami na zavazování proti profukování. Pro zimní období se spodní prádlo zhotovovalo z látky *amerikan* či z *barchetu*. Na *spodky* se natahovaly *fusekle*. Punčochy pro děti byly kupované na svátek a na všední den doma pletené z vlny nebo bavlny (*pamuku*). *Pamuk* si sami Vojvodovčané pěstovali a z něho předli přízi na dětské oblečení.

Holčičkám se od narození nechávaly narůst vlasy. Dlouhé vlasy se upravovaly splétáním do copů. Na hlavách děvčátka do šesti let nosila háčkované nebo pletené čepice a šátky (obrázek 53). Kluci kopírovali v úpravě hlavy své otce, tj. vlasy měli sestříhané na krátko, v zimě nosili čepice, *kaškety* (obrázek 54), v létě slabší *kaškety* či slamáky.

Obrázek 53. Pokrývka hlavy - děvčátka

Obrázek 54. Pokrývka hlavy - chlupci

Dětská obuv se od obuvi dospělých nelišila. V létě se chodilo bosky, v nepříznivém počasí a v zimě se obouvaly *opánce* z vepřovice, do kterých se nosily *fusekle* (obrázek 55 - 56).

Obrázek 55. Děti na bosu

Obrázek 56. Děti v jarním oblečení, na nohou opánky

3.4 Oblečení na spaní

Češi ve Vojvodovu neměli speciální oblečení určené pouze na spaní. Za noční oblečení se považovalo spodní prádlo, které se přes den nosilo pod svrchním oblečením.

Dívky a mladší ženy uléhaly oděny do *lajblíku* a spodničky, starší ženy do spodní košile a spodničky. Chlapci a dospělí muži spávali přes léto v *cajkáčích* (spodních plátěných kalhotách), v zimě v *gatích*, teplejších spodních kalhotách, ukončených nad kotníky šňůrkami a ve *fanele*, tj. spodním triku.

3.5 Prostředky chránící před nepříznivým počasím

- Rukavice - kožešinové z beránka (kupované od Bulharů) či doma pletené.
- *Palizor* neboli sváteční deštníky. Nosily se pouze do města, případně do kostela.
- Pytel na brambory - sloužil jako ochrana před deštěm při práci na poli nebo ve všední den.
- *Kožich* - dlouhý mužský kabát používaný mj. v létě na poli proti dešti.
- *Kabanice* - ochrana před zimou a deštěm během jízdy na voze. Vlněné hrubé sukno s dírou na hlavu, používáno muži.

3.6 Šperky, zdobné prvky oblečení u mladší a starší generace

Zdobné prvky oblečení u mladších a svobodných žen tvořily krajky pletené, háčkované, na stroji šité (obrázek 57 - 58), na zástěru či spodničku krajky hladké vyšívané z *poplinu*. Další zdobení představovaly vsadky, sámečky, prýmky a výšivky.

Mladší ženy upřednostňovaly světlejší barvy nebo hodně pestré barvy. Starší ženy si pořizovaly oblečení tmavších barev (to platilo především u barvy šátků a zástěr), oblíbené měly látky s ozdobnými proužky.

Doplněk svátečního ustrojení, zejména při cestě do kostela, představovala bible a u žen někdy také kytička rozmarýnu.

Obrázek 57. Pletená krajka na sukni

Obrázek 58. Krajka vyšívána na šicím stroji

Vojvodovské Češky nenosily šperky. Dokonce zde neexistovaly ani svatební prsteny. U svobodných žen se tolerovala pouze skleněná brož. Kabelky se nenosily. Hlavní ozdobou byl vždy upravený a s ostatním oblečením sladěný šátek. *"Ani když jsme se oddávali, to prsteny, to bylo taky ve válce, to ony ani nebyly. My jsme se brali ve čtyřicátýmdruhým, v polovině války. Kdepa zlatý prsteny, ty nikde nebyly, ani náušnice. Tenkrát to nebylo ani v módě a ani to nebylo. To byla doba jiná."*⁴⁴

Muži zpestřovali své šaty o svátcích, respektive kapsy u saka hedvábným kapesníkem orámovaným háčkovanou krajkou a kapsy u vest kapesními hodinkami.

3.7 Úprava oblečení a jeho získávání

Na úpravu oblečení se kladl velký důraz, oděvy se vždy pečlivě žehlily, škrobily a při jejich nošení se dávalo pozor, aby zůstaly čisté. Škrobení a žehlení se odehrávalo na plotně. Škrob se používal vařený, žehlilo se takzvanou *cihličkou* (tj. žehlička, do které se dávaly žhavé uhlíky nebo ohořelé kukuřičné šišky, kterými se topilo). *Cihlička* se odkládala na plotnu a tak se regulovala teplota na žehlení. Pokud se stalo, že se látka při žehlení spálila (respektive znehodnotila se hnědým flekem), označovala se tato nemilá událost slovy *zpražilo se to*.

⁴⁴ Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

*"Čechoslováci oblečení kupovali, jak muži, tak i ženy. Češky a Slovenky až na drobné výjimky plátno a sukno netkaly, ale předly, každá domácnost měla pěkný kolovrat. Pletly šály, vesty, svetry, ponožky apod. Téměř každá domácnost si pořídila šicí stroj, takže si ženy mohly šít spodní prádlo samy."⁴⁵ Ženy se ručním pracím věnovaly především v zimním období. Během zimních večerů se scházely a společně draly peří, předly vlnu. Vyšívát se učily ženy již od dětství. Mnoho součástí oblečení se vyrábělo doma - především ty pletené a háčkové. Látky se většinou kupovaly v Sofii, popřípadě dovážely z Čech a obyvatelky Vojvodova je samy krášlily výšivkami. *"Byla jiná doba a jiný zboží, ale bylo. I ve válce. Tam byli většinou židovský obchodníci v sousední vesnici, ta byla velká, a tam prodával Žid. Moje máma, vždycky jsme tam šly nakoupit, tam měl všechno a koukaly jsme, abysme byly první. A když jsme byly první, tak von ten první nepustil, aby něco nekoupil. To třeba mu dal zadarmo, ale ten první klient musel něco dostat anebo koupit. To byl jejich zvyk."⁴⁶**

Ovčí vlnu si samy spřádaly, barvily ji - stejně jako nitě na vyšívání. Některé rodiny chovaly bource morušového, z jejichž kokonů zpracovávaly hedvábí. Pěstovaly také konopí, které přes podzim vyčesávaly z pazdeří, aby mohly v zimě příst. V obci pracovaly dvě až tři švadleny, které se staraly o tvorbu a úpravu oblečení pro ženy, a dva krejčí, kteří šili pánské obleky.

Oblečení se ukládalo do skříní, tzv. *almarek*. Sukně se uskladňovaly srolované, pověšené za našité šňůrky. Pro vojvodovské Čechy byl charakteristický pořádek - nejen mimo dům, ale i v domácnostech. Takto na něj vzpomíná Božidar Popov, syn pastora metodistického sboru: *"Když mi šaty půjčovali, byla se mnou jedna učitelka, a když jsem je vracel, přišly 4 učitelky, aby viděly, jaký nádherný pořádek byl v českých domovech. Když Marjána Hrůzová otevřela skříň*

⁴⁵ NECOV, Neco Petkov. Dějiny Vojvodova. In Jakoubek, Marek - Nešpor, Zdeněk - Hirt, Tomáš (eds.): *Dějiny Vojvodov: vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje, 2006. S. 46 - 47.

⁴⁶ Z vyprávění Sofie Hrůzové, prosinec 2011.

*a my jsme viděli krásně uspořádané blůzky, šaty a sukně, všechny vzdychly. Pořádek u Bulharů neznámý.*⁴⁷

3.8 Oblečení pro zvláštní příležitost

3.8.1 Námluvy

Námluvy (též označované jako *godež*) začínaly požádáním ženicha a jeho družby (matčin nebo otcův bratr) o ruku nastávající v sobotu odpoledne. Po večeři téhož dne odcházela dívka do ženichovy rodiny s dary, budoucí tchyni - panímámu - obdarovala látkou na sváteční šaty, tchána – pantátu - podarovala sváteční košilí (v pozdější době dávala dívka panímámě také dort). Sváteční košili obdržel také družba, který se námluv také účastnil. O námluvách se žena vystrojila do svátečního oblečení, pouze zástěra se vynechala. V neděli proběhly v kostele ohlášky (tj. oznámení zasnub) a oběd pro rodiče ženicha v rodném domě nevěsty, následující neděli proběhl oběd rodičů v domě ženichových rodičů. Během setkání rodičů se domluvil termín, příprava a organizace svatby.

3.8.2 Svatba

Ke svatbě došlo dva až tři týdny po námluvách. Předcházelo jí pozvání svatebčanů, což měl za úkol družba a další dva mládenci. *"Několik dní před svatbou chodí tři lidé, první bratřenci nevěsty a ženicha a družby, zvát na svatební průvod. Pěkně oblečení podávají malé stopečky rakije mládeži, která se ve svatební den připojí k novomanželům."*⁴⁸ Následujícího dne přinášeli pozvaní svatebčané přídavky (tj. naturální dary jako slepice, vejce, mouku, sádlo atd.), družičky obcházely svatebčany a půjčovaly do ozdobených košů nádobí na hostinu, mládenci s koňmi vyšňořenými mašlemi sváželi stoly

⁴⁷POPOV, Božidar, Vzpomínky na život Čechů, kteří žili ve vsi Vojvodovo, Vračansko, Bulharsko. In Jakoubek, Marek: *Vojvodovo: Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: CDK, 2010. S. 267.

⁴⁸JAKOUBEK, Marek. *Synopse materiálů k vojvodovskému svatebnímu folkloru*. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/index.php?id=761> [citováno 2012-03-10].

na hostinu a zároveň se připravovalo pohoštění. Třetí den od pozvání proběhla svatba. Svatebčané se scházeli ráno u domu nevěsty, kde se předávaly dary mladému páru, kde družičky ozdobily šaty svatebčanů kytičkou. Zde se všichni pozvaní hosté seskupili pod družbovým vedením v průvod, který přivedl ženicha do domu nevěsty, kde proběhla snídaně. Do kostela lidé došli v uspořádaném svatebním průvodu, většinou seskupeni po dvojicích, oblečení do nejkrásnějších šatů. Po sezdání v kostele se svazek stvrzoval na obecním úřadu, odtud se pak za zpěvu celého průvodu odešlo k domu nevěsty, kde proběhlo společné focení (obrázek 59) a následně hostina.

.. Obrázek 59. Hromadná svatební fotografie

Mužským doplňkem svátečního obleku byla na klopě saka uvázaná dlouhá stuha s kytkou - tzv. *mašle*. Mládenci měli také *mašli*, ale ne tak dlouhou. Nevěsta a družičky měly uvázanou *mašli* bílé barvy v pase (obrázek 60).

Družba byl poznatelný díky *zvadlu* - ozdobné hůlce (obrázek 61), kterou nosil v průběhu příprav na svatbu i během jejího průběhu. Nevěsta byla oděna ve standardní skladbě oblečení, krom zástěry, ta se nenosila. Halenka byla velmi zdobná, často ji zvýrazňoval stojáček. Svatební šaty byly vyráběny z různých látek - podle finančních možností každé rodiny. Mnohdy se použil *kašmír*, majetná nevěsta se pyšnila šaty hedvábnými. *"Nevěsta šla do kostela, všecko nové, a to všichni ji čekali, jak bude nastrojená. Já jsem na sebe moc dbala, nesměl mě žádný předběhnout. Možná, že i tím to bylo, že jsem si troufala, že jsme všecko měli. Víím, že jsem si přála hedvábné šaty, a máma mi vyhověla, to bylo moc drahé a žádné děvče to nemělo, i halenky jsem měla hedvábné a i celé šaty"*

*jsem si vyšila. Děvčata chodila každou zimu sloužit. My jsme nemusely, i za to Bohu dík.*⁴⁹

Obrázek 60. Mašle novomanželů

Obrázek 61. Zvadlo

Použité látky byly jednobarevných světlých odstínů, nejčastěji žluté, fialkové. Nevěstu zdobil tylový závoj, věneček, svatební čepec a svatební květina. Bylo pravidlem, že si nevěsta opatřovala sama celou výbavu během své služby po ukončení školní docházky. Základ této výbavy tvořilo velké množství šátků (až 200 kusů), několik krojů - svátečních a všedních, dále peřiny, povlečení, deky, plachty, ručníky, utěrky, na *jarmárky milie* - ozdobné i účelové, skříň, několik prádelníků, hodiny, židličky, stoličky, nádobí, porcelán, hrnce, na mísení těsta necičky, bohatší nevěsta přivedla do manželství krávu, tele, část pole. Ženich vložil do společného pole, koně a finanční pomoc na postavení domu (po svatbě se novomanželé přistěhovali na zhruba pět let k ženichovým rodičům, po našetření určité hotovosti si spolu s pomocí rodiny postavili dům vlastní). *"Já měla celej pokoj, když jsem přišla k manželovi, jsem měla vybavenej. I zrcadlo si pamatuju, i zrcadlo jsem měla a koberec*

⁴⁹ČÍŽKOVÁ, Barbora. Historie rodu Čížkových a Karbulových. In Jakoubek, Marek: *Vojvodovo: Etnologie krajské obce v Bulharsku*. Brno: CDK, 2010. S. 287.

*jsem si sama vyšila. Silnou vlnou a ta se prodávala, kanava jsme tomu říkali. Takový dírkový a silný to bylo, měli jsme velký jehly. Pěkně barevný vlněný barvy, a to jsem měla koberec, ještě než jsem se vdala, tak jsem si ho udělala. Všechno oblečení jsem měla, boty a šátků, kolik jsem měla, asi 50 pěkných a sukních a obleků, to jsem nepočítala. Měla jsem hodně a pěkných, vlněných a z hedvábí. A manžel měl oblek z anglický vlny. Tomu jsme říkali jako dvojí předení, to byla pěkná látka, hrozně pěkná, drahá, ale pěkná. Tenkrát byly pěkný látky.*⁵⁰

Svatby byly svátkem, na který se dodnes vzpomíná. *"Svatby tam byly pěkný a žádný rozvody jsme neznali. My jsme první rozvod, tomu jsem se divila, když jsme byli v Čechách. My jsme neznali rozvod. Tam se nikdo nerozváděl. My jsme mysleli, že aj ve světě se nikdo nerozvádí. A dneska je rozvodů!"*⁵¹

3.8.3 Pohřební oděv

Úmrtí se oznamovalo prostřednictvím zvuku kostelních zvonů. *„Když někdo umřel, všichni šli do jeho domu, i Bulhaři i Češi. Tehdy se za zemřelého nepálily svíce; moc si nevzpomínám, zda ho myli, prostě šli tam, ale nic nenesli, jídlo a pití se nenosilo“*⁵². Poté nebožtíka opustili, zůstali s ním po celou noc pouze nejbližší členové rodiny (děti, ovdovělý manžel, ovdovělá manželka). Druhého dne se konal pohřeb. Shromáždění lidé společně s kazatelem v nebožtíkově domě zpívali náboženské písně, četlo se z Bible, poté se zformoval smuteční průvod - na pohřby chodila hromadně celá vesnice. O nedělích se chodily dávat květiny na hroby. *„...chodí se každou nedělí, ale já už také několikrát nešla, abych vám pravdu řekla. Každý chodil, kdo tam někoho měl, i blízcí a přátelé. Přátelé mrtvého, ať je to muž, anebo žena, jdou s pozůstalými na hřbitov s kyticí, hroby jsou pěkně upravené, osazené květy, přinesou se květiny a nic víc, popláčeš si, prostě jdeš s úctou na hrob, nejdeš tam s tím, že musíš nést jídlo nebo něco zalívat, to ne, to*

⁵⁰ Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

⁵¹ Z vyprávění Sofie Hružové, prosinec 2011.

⁵² Josef Kopřiva, narozen 1916 ve Vojvodovu, Vračanský kraj, vzdělání – 2 třídy, zaměstnání – zemědělec.

*vůbec ne, jenom jedna procházka na hrob s květinami, z úcty, z žalu, jak říkám, jdeš, popláčeš si.*⁵³

Smutek u pozůstalých se projevil použitím tmavých barev na oblečení - hlavně u ženských zástěr a vyšíváných šátků. Smuteční oděv pozůstalí nosili pouze o svátcích a do kostela po dobu od šesti týdnů do jednoho roku.

Každý nebožtík byl oděn do svých nejlepších šatů, včetně bot. Do rakve se dával z bílé látky *chase* rubáš s krajkovým okrajem, který z rakve vyčníval.

Na pohřbu malých dětí a svobodných lidí převládala barva bílá - mělo ji jak oblečení zesnulých, tak i těch, kteří se s mrtvým přišli rozloučit. Rakev byla také natřena na bílo. Mladé dívky, které umřely, byly oblečeny jako nevěsty, do bílých svátečních šatů. Při úmrtí dítěte nebo svobodného šli před rakví mládenci a družičky. Od rodičů zemřelého dostali chlapci bílý kapesník a dívky šátek a připnuli si ho na čas smutečního obřadu na rameno.

Zimní smuteční sváteční oděv byl zhotovován ponejvíce z *kašmíru*.

3.9 Látky

Oblečení bylo zhotovováno z množství látek. Podle vzpomínek pamětníků dosahovaly látky, ať už na svátek či všední den, vysoké kvality. *"I ve všední den jsme chodily ustrojený, ale už to byly i látky ne třeba tak drahý, jako jsem měla třeba vlněný šat. To nebyl žádný šmejd.."*⁵⁴

Látky průmyslově vyráběné určené hlavně pro sváteční příležitosti, např. *satén, barchet* atd., se nakupovaly ve větších městech. *"Pro běžné*

⁵³Marjána Aleksieva Genova (roz. Hružová) nar. 1936 ve Vojvodovu; vzdělání – 7 tříd, zaměstnání – dojička. Informace získaná rozhovorem s Vladimírem Penčevem.

⁵⁴Vzpomínky Sofie Hružové, prosinec 2011.

všední i sváteční oblečení se nakupovaly vlněné, podomácku vyráběné látky z čisté předené vlny – šajak. Barvený, převážně tmavě modře. Na panairech⁵⁵ i mimo ně se také nakupovaly různé deky a předložky k pokojům. Deky se také tkaly z použitých látek bavlněných a podle barev se tvořily různé deky hadrové v různých délkách, šířkách a někdy také ukončené třásněmi.⁵⁶

Nejčastěji používané látky k výrobě oblečení byly tyto:

- amerikan - bílá látka, levnější na běžné nošení, např. na mužské a dětské spodní prádlo
- barchet - teplá látka na běžné nošení - k výrobě zimních sukni, dětského spodního prádla, čepic
- cajn - pevná bavlněná látka především určená na výrobu letních pánských kalhot, sak či mužského spodního prádla
- flanel - teplá vlněná látka na sukně, zimní spodní oblečení
- hatlas - látka sváteční, lesklá, nejčastější barva - černá, růžová
- hedvábí - na velmi sváteční příležitost, z něj zhotovováno *hiple*, sukně, *broderie*, sváteční kapesníky do pánských šatů
- chase - jemnější bílé plátno, na spodničky, lajblíky, sukně, pánské košile, saka; bylo-li utkáno hruběji, používalo se k výrobě prostěradel, ubrusů, na vyšívání polštáře
- kaliko - látka na spodničku pro všední den
- kalpazan - tkaná vlněná látka na výrobu zimních pánských kalhot, *šub*, případně bačkor podšíváných vepřovou kůží

⁵⁵ Panair – bulharský jarmark, veletrh.

⁵⁶ Sepsané vzpomínky Miroslava Štrbky, duben 2011.

- kanafas - levný materiál s typickými proužky, károvaný - na povlečení
- kanava - bílá látka, na sukně
- kašmír - čistá jemná vlněná látka na sváteční příležitost - sváteční halenka, šátky, svatební šat (jednobarevný, světlé barvy)
- koprina - tužší hedvábí, hlavně na sváteční zástěry
- mušelín - bavlněné sváteční plátno, na sukně
- organtýn - sváteční látka např. k výrobě zástěr
- oxford - levná bavlněná látka, méně kvalitní, ale trvanlivá - např. na pánské šaty, dámské *hiple*
- panama - na sváteční sukně, lesklý materiál s proužkem
- plátno - k výrobě oblečení na všední den - př. sukní (často užíván modrotisk)
- poplin - jemná lesklá látka - na sváteční halenku, sváteční pánskou košili
- satyn - sváteční látka, především na sukně
- steklena batista - průhledná látka na sváteční sukně, na zástěry, spodničky; vyráběná v jedno i vícebarevném provedení
- šajak - zimní teplá vlněná a pevná látka, oblíbená při výrobě *šuby*
- šivijot - kvalitní vlněná látka na sváteční pánské šaty (sako, kalhoty), kabáty
- žoržet - sváteční látka k výrobě např. halenky

3.10 Bytové doplňky

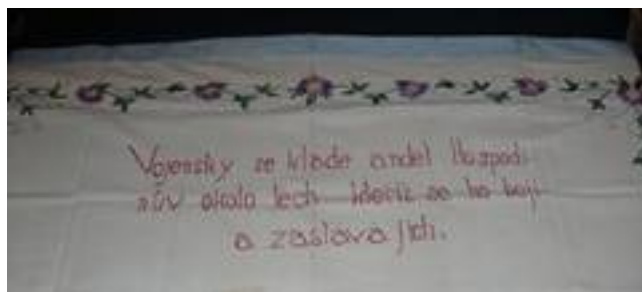
Vojvodovští Češi si velmi zakládali na pořádku a čistotě, což se odráželo i v jejich domácnostech. Své domovy zkrášlovali různě po domácku vyráběnými okrasnými prvky. Těmi nejtypičtějšími, kterými se lišili od svých sousedů byly vyšívané, pletené a háčkované dečky (tzv. *milie* - obrázek 62), které se umísťovali na prádelníky či *jarmárky* (kredenc na nádobí nebo také šatní skříň). Udivovali také zdobností vyšívaných dlouhých prostěradel (tzv. *poslanky*), které dosahovaly až na zem, vsadkami - háčkovanými případně vyšívanými - do polštářů (háčkovaná, vyšívaná krajka se označovala jako *ancenc* - aby lépe vynikla, byla podšita saténem - obrázek 63) a vyšívanými plachtami na peřiny. V části domu, kde se vařilo, jedlo (za sporák, za stůl), umísťovali *kuvor*, tedy plachtu s vyšívanými úryvky z Bible (obrázek 64). Vyšívalo se charakteristickým stehem zvaným *rybena kost* (obrázek 65).

Obrázek 62. *Milie*

Obrázek 63. *Ancenc*

Obrázek 64. *Kuvor*

Obrázek 65. *Rybena kost*

4 ZÁVĚR

V této práci jsem si kladla za cíl vytvořit přehled oděvů používaných českými reemigranty ve Vojvodovu v první polovině dvacátého století. Představila jsem oděvy v členění genderovém, sezónním a také jsem popsala rozdíly v oblečení svátečním a tím na všední, pracovní dny.

Odívání bylo významným faktorem, který české Vojvodovčany od ostatních obyvatel obce a Bulharska odlišoval, přesto nebylo uceleně zpracováno a zaznamenáno. Využila jsem vzpomínek přímých pamětníků, abych se dobrala k roztřídění obleků podle výše uvedených kritérií. Protože většina konzultantů, kteří by mi mohli podat informace z první ruky, tedy Vojvodovčanů, kteří alespoň část svého mládí strávili v Bulharsku, již bohužel nežije, probírala jsem tamní zvyklosti oblékání také s jejich dětmi - vojvodovskými rodáky či potomky narozenými v Československu, kteří však Vojvodovo a jeho obyčeje znaly spíše z vyprávění rodičů. Samotnou mne překvapilo, jak velmi si oni samy cení prací zabývajících se životem Čechů ve Vojvodovu. Tyto projekty vítají a považují si jich coby příspěvků k poznání dějin a svých kořenů.

Přímých pamětníků ubývá, od doby reemigrace Vojvodovčanů uplynulo již šedesát dva let, proto snad lze snahu o zdokumentování této části vojvodovské historie označit jako záchranný výzkum, který, jak pevně věřím, zaujme nejen potomky vojvodovských remigrantů.

5 RESUMÉ

The name of the bachelor thesis: The Garments of the Vojvodovo Czechs

The author of the bachelor thesis: Radka Maglia

Supervisor: Dr.. Marek Jakoubek, Ph.D.

This thesis describes the clothing of Czechs in Vojvodovo since its inception in the early twentieth century to their re-emigration to Czechoslovakia in 1950.

The introductory chapter summarizes the origin of these Czechs and their motivation for founding the village.

In the major part of the thesis are characterized individual elements of clothing, with an emphasis on seasonal and gender division. The paper also describes the differences in clothing during the holidays and weekdays. I present a typical signs of special event cloths (dress for a courtship, wedding, funeral) in the special chapter. I focused on the cloth structure - underwear, tops and their changes during the time (not only differences, that depend on weather changes but also accepting and developing new trends), decorations, producing materials and the cloth maintance. I made the Czech Vojvodovo clothing reconstruction mostly on the witnesses memories and their descendants, I tried to describe the above mentioned with the emic perspective.

The effort of Vojvodovo cloth documentation could be announced as a safety research because these who lived in Vojvodovo are on the decrease.

The thesis is guided with cloth pictures for better illustration and there are mentioned informal cloth names in the attachment.

6 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1. Ženy v zimním oblečení	9
Obrázek 2. Ženské letní oblečení	9
Obrázek 3. Spodnička pro všední dny	10
Obrázek 4. Spodnička pro sváteční dny	10
Obrázek 5. <i>Lajblík</i> - přední díl	11
Obrázek 6. <i>Lajblík</i> - zadní díl	11
Obrázek 7. <i>Lajblík</i> - detail výšivky	11
Obrázek 8. Spodní košile	11
Obrázek 9. <i>Hiple</i> zimní (blůza), sváteční	12
Obrázek 10 <i>Hiple</i> letní, sváteční	12
Obrázek 11. <i>Hiple</i> sváteční - stojáček	12
Obrázek 12. <i>Hiple</i> na běžné nošení	12
Obrázek 13. Sváteční sukně 1	13
Obrázek 14. Sváteční sukně 2	13
Obrázek 15. Sukně zkrášlena prýmky	13
Obrázek 16. Sukně na všední dny	13
Obrázek 17. Sváteční <i>hiple</i>	13
Obrázek 18. Sváteční sukně 3	13
Obrázek 19. Uvázání zástěry mašlí	14
Obrázek 20. Sváteční zástěra	14
Obrázek 21 Pracovní zástěra	14
Obrázek 22. Zástěra - pletená krajka	15
Obrázek 23. Zástěra - háčkovaná krajka	15
Obrázek 24. Sváteční zástěra s výšivkou	15
Obrázek 25. Sváteční zástěra - <i>ažurka</i>	15
Obrázek 26. Sváteční zástěra - <i>steklena batista</i>	15
Obrázek 27. Zástěra starších žen	15
Obrázek 28. Šat	16
Obrázek 29. Vlněný šátek - čtvercový střih	16
Obrázek 30. Vlněný šátek - mladší ženy	17
Obrázek 31. Vlněný šátek - starší ženy	17

Obrázek 32. Vlněný šátek - pecičky	17
Obrázek 33. <i>Eleče</i>	17
Obrázek 34. <i>Žiletka</i>	18
Obrázek 35. <i>Broderie</i>	18
Obrázek 36. <i>Broderie</i> - detail výšivky	18
Obrázek 37. Sváteční šátek	19
Obrázek 38. Šátek na všední dny	19
Obrázek 39. Šátek - starší ženy	20
Obrázek 40. Šátek smuteční	20
Obrázek 41. Uvázání šátku "do špičky"	20
Obrázek 42. Ženská obuv - <i>opánky</i>	22
Obrázek 43. Ženská obuv - střevíce	22
Obrázek 44. <i>Polover</i>	24
Obrázek 45. <i>Šuba</i>	24
Obrázek 46. <i>Balton</i>	24
Obrázek 47. <i>Kašket</i>	26
Obrázek 48. Pánský klobouk	26
Obrázek 49. <i>Karkulka</i>	28
Obrázek 50. Peřinka ovázaná povijanem	29
Obrázek 51. Batolata v letních šatičkách	29
Obrázek 52. Šatičky s <i>krajlíkem</i>	29
Obrázek 53. Pokrývka hlavy - děvčátka	30
Obrázek 54. Pokrývka hlavy - chlapci	30
Obrázek 55. Děti na boso	31
Obrázek 56. Děti v jarním oblečení, na nohou <i>opánky</i>	31
Obrázek 57. Pletená krajka na sukni	33
Obrázek 58. Krajky vyšívána na šicím stroji	33
Obrázek 59. Hromadná svatební fotografie	36
Obrázek 60. <i>Mašle</i> novomanželů	37
Obrázek 61. <i>Zvadlo</i>	37
Obrázek 62. <i>Milie</i>	42
Obrázek 63. <i>Ancenc</i>	42
Obrázek 64. <i>Kuvor</i>	42

Obrázek 65. *Rybená kost* 42

7 POUŽITÉ ZDROJE

Odborná literatura

ČÍŽKOVÁ, Barbora. Historie rodu Čížkových a Karbulových. In Jakoubek, Marek: *Vojvodovo: Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. 1. vyd. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-230-4.

Folklorni materialí ot s. Vojvodovo, Vračanski okrąg. Zapsal V. Penčev; 1984, In: Archiv na Nacionalnija centăr za nematerialno kulturno nasledstvo pri Instituta za etnologija i folkloristika s Etnografski muzej BAH; sign. AIF No. 195, 212 stran.

HRŮZA, Tomeš. Kniha pamnětni Tomše Hrůzy, žitele Vojvodofského. In Jakoubek, Marek: *Vojvodovo: Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. 1. vyd. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-230-4.

JAKOUBEK, Marek. *Vojvodovo: Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. 1. vyd. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-230-4.

JAKOUBEK, Marek. *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. 1. vyd. Brno: CDK, 2011. ISBN 978-80-7325-261-8.

KLEPÁČEK, Petr. Vzpomínání a vyprávění o Vojvodovu. In JAKOUBEK, Marek: *Vojvodovo: kus česko - bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. 1. vyd. Brno: CDK, 2011. ISBN 978-80-7325-261-8.

MICHALKO, Ján. *Naši v Bulharsku*. Pädesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov. Myjava: Knihtlačiareň Daniela Panického, 1936.

NECOV, Neco Petkov. Dějiny Vojvodova. In Jakoubek, Marek - Nešpor, Zdeněk - Hirt, Tomáš (eds.), Neco Petkov Necov: *Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. 1. vyd. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo ve spolupráci se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje: MK TISK, 2006. ISBN 80-85093-97-9.

POPOV, Božidar, Vzpomínky na život Čechů, kteří žili ve vsi Vojvodovo, Vračansko, Bulharsko. In Jakoubek, Marek: *Vojvodovo: Etnologie*

krajanské obce v Bulharsku. 1. vyd. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-230-4.

Internetové zdroje

VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace bulharských Čechů a Slováků na jižní Moravu v letech 1949 - 1950*. Dostupné z: http://www.vojvodovo.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=77:reemigrace-bulharskych-cechu-a-slovaku&catid=63:reemigrace&Itemid=526 [citováno 2012-03-03].

JAKOUBEK, Marek. *Synopse materiálů k vojvodovskému svatebnímu folkloru*. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/index.php?id=761> [citováno 2012-03-10].

Další zdroje

Rozhovor s paní Annou Svobodovou, českou reemigrantkou z Vojvodova, říjen 2011.

Rozhovor s manželi Sofií a Štěpánem Hrůzovými, českými reemigranty z Vojvodova, prosinec 2011.

Rozhovor s paní Annou Hrůzovou, českou reemigrantkou z Vojvodova, říjen 2011.

Sepsané vzpomínky Miroslava Štrbky, duben 2011.

8 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Slovníček speciálních výrazů používaných vojvodovskými Čechy

PŘÍLOHY

Příloha 1. Slovníček speciálních výrazů používaných vojvodovskými Čechy

almarka - šatní skříň

amerikan - druh látky

ancenc - háčkovaná či vyšívaná krajka

ažurka - dírkovaná výšivka

babka - tmavý - spodní - šátek nošený v zimě pod - vrchním - vlněným šátkem staršími ženami

balton - pánský sváteční dvouřadový dlouhý kabát

barchet - druh látky

cajk - druh látky

cajkáče - pánské spodní kalhoty na léto

cihlička - žehlička, do které se dávaly žhavé uhlíky nebo ohořelé kukuřičné šišky, kterými se topilo

dodírka - slavnost konaná u příležitosti skončení draní peří

eleče - pletená vesta, termín z bulharštiny

fanela - pánská spodní košile

flanel - druh látky

fusekle - vlněné pletené ponožky

gatě - též spodky, pánské spodní kalhoty

gatě s ocasem - v rozkroku nesešité dětské kalhoty, z nichž mohla vykukovat rozparkem košilka

gatičky - dívčí spodní prádlo - kalhotky

godež - zásnuby, termín z bulharštiny

hedvábí - druh látky

hejčidlo - plachta na kolébání dětí

hiple - vrchní halenka

jarmárka - skříňka na nádobí nebo také šatní skříň

kabanice - mužský plášť s kapucí do nepříznivého počasí

kalička - spodnička na všední den z látky kaliko

kaliko - druh látky

kalpak - pánský klobouk

kalpazan - druh látky
kanava - druh látky
karkulka - dětská háčkovaná čepička
kašket - pánská čepice s kšilem
kašmír - druh látky
kok, kokíček - cop smotaný do drdůlku, termín z bulharštiny
koprina - druh látky
koutnice - ozdobná plachta určená k zakrytí postele rodičky s dítětem
kožich - dlouhý kabát používaný při jízdě na voze a v létě na poli proti dešti
krajzlík - ozdobný límec kolem krku, nošen malými dětmi
kuvor - ochranná vyšívaná plachta na zeď
láčeny - lakované boty
lajblík - dámské spodní prádlo - živůtek
lastik - označení punčoch - podvazků, termín z bulharštiny
mašle - doplněk svatebního ustrojení; u mužů na klopě uvázaná dlouhá stuha, u nevěsty a družiček to byla stuha kolem pasu
milie - dečky - vyšívané, háčkované, pletené
mušelín - druh látky
navušta - návleky z ovčí vlny na nohy
ondrodle - vidlice na uchycení copu v drdolu
opánce - též opánky, ručně vyráběné botky z nevydělané kůže (nejčastěji prasečí) přes nárt svazované řemínky
organtýn - druh látky
oxford - druh látky
palizor - sváteční deštník, termín z bulharštiny
pamuka - bavlna
panama - druh látky
polover - pánský pletený svetr
polovinky - pánské polobotky
poplin - druh látky
poslanka - vyšívaná dlouhá prostěradla
rybena kost - druh stehu

satyn - druh látky

sekretna - spínací špendlík, termín z bulharštiny

skleněný šaty - ženský кроj z materiálu steklena batista

steklena batista - druh látky

šiviot - druh látky

šajak - druh látky

šuba - pánský zimní kabát tříčtvrtinové délky

třevíce - též střevíce, typ obuvi

vlnišor - typ vlny

vobžínky - slavnost konaná u příležitosti skončení žní

zpražit - spálit (prádlo při žehlení)

zvadlo - ozdobná hůlka nošená družbou o námluvách a svatbě

žiletka - propínací svetr do pasu s rukávy, termín z bulharštiny

žoržet - druh látky